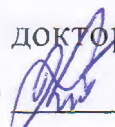

«ТОСИҚИ ИЛМӢ»

Директори Маркази исломшиносӣ
дар назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон
доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор

 Холиқзода А.Ф.

«19» феврал 2024с.

ХУЛОСАИ

Маркази исломшиносӣ

дар назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Кори диссертатсионии Абдухалилзода К.А. дар мавзуи «Ислом ва арзишҳои дунявӣ», ки барои дарёфти доктори илмҳои фалсафа аз рӯи ихтисоси 09.00.14 - Фалсафаи дин ва диншиносӣ пешниҳод гардидааст, дар Маркази исломшиносӣ дар назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон иҷро шудааст.

Мушовири-илмии кори диссертатсионӣ доктори илмҳои фалсафа, профессор, узви вобастаи АМИТ, директори Маркази антропологияи АМИТ М. Музаффарӣ мебошад.

Муаллифи диссертатсия муовини директори Маркази исломшиносӣ дар назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аст.

Мавзуи диссертатсия дар ҷаласаи Шурои илмии Маркази исломшиносӣ дар назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон (протоколи №6, аз 14.06 2015с) тасдиқ шудааст.

Мавзуи «Ислом ва арзишҳои дунявӣ» воқеан ҳам яке аз мавзӯҳои хеле муҳим ва муҳтарам дар илми исломшиносии имрӯза махсуб меёбад. Вай доираи маъалаҳоро фаро мегирад, ки баъд аз ивазшавии низоми идоракунии дар иддае аз кишварҳои мусулмоннишин тадричан пухта расиданд. Тибки анъана пешоҳангони дини ислом ба дунявият ва арзишҳои дунявӣ нигоҳи манфӣ дошта, онро садди азиме барои тантанани мутлақи таълимоти дини ислом ҳисоб мекунанд. Аз ин рӯ, қишри

номбурда бо пайравони худ бо истифода аз тамоми нерӯ ва имкониятҳо бар зидди он мубориза мебаранд. Дар робита ба мушкилоти пешомада таҳлилу таҳқиқи масоиле марбут ба мавзуи «Ислом ва арзишҳои дунявӣ» ҳам саривактӣ ва ҳам муфид арзёбӣ мегардад.

Чанбаи дигаре, ки мавзуи интихобнамудаи диссертантро мубрам мегардонад, дар солҳои охир дар фазои динии ҷомеа шакл ва нерӯ гирифтани афкори ахлоқи бунёдгари ва ифротист. Дар ҳолате, ки аксари кишварҳои олам дар пайи пиёда намудани ахлоқи дунявии худ ба дастовардҳои баланд ва бемисл соҳиб гардидаанд, дар кишваре аз олами ислом ҳанӯз пофишорӣ барои ҳифзу бардавом намудани арзишҳои фарсудаи динӣ талошу мубориза идома дорад. Таҳқиқи мавзуи «Ислом ва арзишҳои дунявӣ» аз ин нуқтаи назар низ метавонад баҳри хунсо намудани таъсири манфии раванду ҳодисаҳои манфӣ ва зарарноки аз таълимоти бунёдгари динӣ маншаъгиранда як иқдоми муфид бошад.

Чизи дигаре, ки мубрамияти мавзуи мавриди таҳқиқро равшан ҷилвагар месозад, аз назари таҳқиқи ҷиддии муҳаққиқон дар қанор мондани он аст. Муҳаққиқони мухталиф ҳам дар кишвари мо ва ҳам берун аз он ба ҷанбаҳои мухталифи мавзуи мазкур даст задаанд, аммо бо сабабҳои барои мо номаълум таҳқиқи васеи онро сарфи азар кардаанд. Аз ин нуқтаи назар низ, таҳқиқи мавзуи баёншуда аз тарафи диссертант як саҳми назаррас дар рушди илми исломшиносии кишвар маҳсуб ёфта, барои таҳқиқоти минбаъда дар самти мазкур дари имкониятҳоро боз намудааст.

Ҳамзамон бояд таъкид намуд, ки таҳқиқи мавзуи зикршуда аз аҳамияти бузурги амалӣ низ бархӯрдор мебошад. Ошкор намудани ҷанбаҳои дунявӣ дар ислом имкон медиҳад, ки ислом ҳар чӣ бештар хусусияти дунявӣ касб намояду ҳамкадами замон бошад ва бад-ин васила пеши роҳи ташаккули исломи бунёдгари гирифта шавад.

Дар диссертатсия вазифаҳои таҳқиқотӣ, ки аз нуқтаҳои зер иборат мебошанд, қомилан дуруст муайян шудаанд:

- омӯзиш ва ошкор сохтани заминаҳои иҷтимоии пайдоиши дини ислом;

- муайян намудани авлавияти арзишҳои дунявӣ дар фаъолияти паёмбари ислом;
- муайян намудани арзишҳои дунявии аввалиндараҷа дар давраи ҳукмронии халифаҳои аввали ислом;
- равшан намудани ҷойгоҳи ҳокимият ба сифати арзиши муҳими дунявӣ дар исломи ибтидоӣ;
- нишон додани ҷойгоҳи сарват ва сарватҷӯӣ дар пирӯзӣ ва густариши ислом;
- омӯзиш ва таҳлили инъикоси арзишҳои дунявӣ дар Куръон ҳамчун сарчашмаи асосии таълимоти ислом ва тафсири муқоисавии онҳо аз ҷониби муфассирони гуногун;
- ошкор намудани ҷанбаи таҳаммулпазирии таълимоти исломӣ ҳамчун хусусияти фарқкунандаи дунявият;
- таҳлил ва муайян намудани чараёнҳои дунявигароӣ дар манотиқи мухталифи олами ислом дар натиҷаи таъсири давлатҳои пешрафта;
- муайян намудани вижагиҳои модерносозӣ ҳамчун кӯшиши мутобиқ намудани таълимоти ислом ба шароити нави иҷтимоию фарҳангӣ.

Мундариҷаи наwgониҳои илмии кори диссертатсиониро таҳқиқ ва коркарди масъалаҳои аз тарафи муаллиф ба миёнгузошта ташкил менамоянд, ки аз нуқтаҳои зерин иборат мебошанд:

- равишҳои методологӣ оид ба омӯзиш ва рӯшансозии моҳияти мафҳуми дунявият ва таҳаввули он, инчунин робитаҳои мантиқии дунявият ва арзишҳои дунявӣ асоснок карда шуда, дар ин замина мавҷудияти онҳо дар ҳама гуна ҷомеа, новобаста аз сатҳи рушд ва мансубияти динии он нишон дода шудааст;
- таҳлили муқоисавии таносуби арзишҳои дунявӣ ва динӣ ва ҷойгоҳи афзалиятноки арзишҳои дунявӣ вобаста ба рушди иҷтимоию иқтисодии ҷомеа амалӣ гардидааст;
- шакли зуҳури принципҳои дунявӣ дар дигар динҳо, аз ҷумла дар сатҳи давлатӣ дар сиёсати Куруши Кабир дар нисбати дини яҳудӣ, ҷойгоҳи

арзишҳои дунявӣ дар мавъизаҳои паёмбарони яҳудӣ, инчунин дар асарҳои илмии мутафаккири масеҳӣ Марсили Падуяний равшан карда шудааст;

- авлавияти арзишҳои дунявӣ дар фаъолияти ҷамъиятию сиёсии Паёмбари ислом дар асоси маводи мушаххас ва муътамади таърихӣ нишон дода шудааст;

- таҳлили мундариҷавии паймонҳои сиёсии Паёмбари ислом, ки аслан хусусияти дунявӣ доштаанд ва нақши онҳо дар пирӯзӣ ва густариши минбаъдаи дини ислом анҷом гирифтааст;

- нақши ҳокимият ҳамчун арзиши дунявӣ дар тақсими дини ислом ба равияҳои мухталиф ва сар задани ҷангҳои хунин, ҳатто байни асҳоби паёмбар, нишон дода шудааст;

- сарват ва сарватҷӯӣ ҳамчун ангезаи таҳрикдиҳанда барои пирӯзӣ ва густариши ислом мавриди таҳлили ҳамаҷониба қарор гирифтааст;

- кӯшишҳои ғарбисозии давлатҳои исломии араб аз ҷониби ислохталабон ва модернистҳо ҳамчун талошҳои нақшавии онҳо барои ҷорӣ кардани ҳар чӣ бештари арзишҳои дунявӣ ба ҷои арзишҳои динӣ мавриди таҳлил қарор гирифтааст;

- нақши маорифпарварони эронӣ дар ҷорӣ намудани маорифи аврупоӣ ба унвони як арзиши дунявӣ ба хотири рафъи қафомонии ҳамаҷонибаи давлати Эрон равшан карда шудааст;

- нақши ислохотгарони мусулмони Ҳиндустон дар мутобиқ кардани таълимоти исломӣ ба воқеиятҳои нави иҷтимоӣ-фарҳангӣ ва сиёсии ҷомеа ошкор гардонида шудааст;

- тамоюлҳои модернигароӣ ҳамчун натиҷаи мавқеи бартаридоштаи арзишҳои дунявӣ дар ҳаёти мардум ҳам дар таълимоти донишмандон-фақеҳони маъруфи исломӣ ва ҳам дар тафсири оятҳои Қуръон аз ҷониби муфассирони бонуфузи замони мо нишон дода шудаанд;

- муайян намудани нақши Пешвои миллат дар таъмини ҳамзистии фарҳанги дунявӣ ва динӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон;

- равшан намудани асосҳои ҳуқуқии ҳамзистии фарҳанги дунявӣ ва динӣ дар ҷомеаи имрӯзаи тоҷик;

- вижагиҳои хоси ҳамзистии фарҳанги дунявӣ ва динӣ дар ҷомеаи имрӯзаи Тоҷикистон нишон дода шудааст.

Нуктаҳои зерин, ки ба вазифаҳои таҳқиқот зич алоқаманд мебошанд, барои дифоъ пешниҳод карда мешавад:

1. Таҳлили мушоҳидаҳо нишон медиҳанд, ки бисёр вақт дар зери мафҳуми дунявият ҷудоии дин аз давлат фаҳмида мешавад. Чунин фаҳмиш бештар хоси исломгароёни ҷомеа аст. Бар асоси ин фаҳмиш онҳо дунявиятро хоси фарҳанги ғарбӣ ҳисобиданд, онро ба фарҳанги исломӣ бегона медонанд. Аммо дар асл ин тавр нест. Дар доираҳои илмӣ дунявият ҳамчун тарзи зиндагии фаҳмида мешавад, ки дар он ба хушбахтии заминии инсон баривази хушбахтии "ондунёӣ" бартарӣ дода мешавад.

Бояд таъкид кард, ки дунявият ва арзишҳои дунявӣ аз ҷиҳати мазмун бо ҳам наздиканд, вале ҳар ду яксон нестанд. Дунявият асли давлатдориест, ки тибқи он дар тамоми ҷабҳаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ ба арзишҳои заминӣ, дунявии инсон афзалият дода мешавад. Арзишҳои дунявӣ бошад, дар навбати худ он чизе мебошад, ки барои инсон дар ин зиндагӣ муҳиманд. Ҳамин тариқ, арзишҳои дунявӣ ба сифати омили асосӣ, зарурӣ ва ногузири таъмини дунявият дар ҷомеа баромад мекунанд.

2. Дунявият ҳамчун мафҳум пайваستا дар ҳолати таҳаввул қарор дорад. Агар шакли англисии он *secularity* дар Юнони қадим бар зидди Иклирус (қишри болоии ҷомеа) истифода шуда, оммуно ифода мекард, пас дар Аврупои асримиёнагӣ вай маънои аз давлат ҷудо кардани динро ифода менамояд. Дар давраи Эҳё он масъалахоёро фаро мегирад, ки ифодакунандаи манфиати омма мебошанд. Имрӯз бошад, дунявият дар баъзе кишварҳо ҳатто маънои ҳифзи динро низ ифода менамояд. Аммо дар фазои пасошӯравии мо асли дунявият маънои ба арзишҳои дунявӣ бартарӣ доданро ифода мекунад.

3. Дунявият аслан як падидаи иҷтимоист. Ба он маъно иҷтимоӣ аст, ки принсипҳо ва меъёрҳои онро одамон эҷод мекунанд. Муаррихон дар

бораи мавҷудияти давлати дунявӣ ҳатто дар Шумери қадим - дар асри 46 пеш аз милод ҳарф мезананд. Дар мавриди ислом бошад, ҳамин нуктаро бояд таъкид намуд. ки ҳатто ҳукмронии халифаҳои аввалро муҳаққиқон комилан теократӣ намешуморанд. Аз ин бармеояд, ки ҳатто ҳеч як давлати теократӣ ҳам дар идораи давлат ва ҳам дар таъмини ҳаёти ҷамъиятӣ бидуни арзишҳои дунявӣ фаъолият карда наметавонад. Ба ибораи дигар, давлати комилан теократӣ вучуд надорад.

4. Дар динҳои тоисломии тавҳидии масеҳӣ ва яҳудӣ арзишҳои дунявӣ нақши бузург доштанд. Қариб ҳамаи пайғамбарони Яҳудии қадим танҳо дар бораи манфиатҳои заминии халқи яҳуд сухан мегуфтанд. Дар мавриди масеҳият бошад, ҳарчанд дар таълимоти он унсури рӯҳонӣ бештар вучуд дорад, аммо тақсмоти дин дар зерӣ таъсири омилҳои заминӣ ва дунявӣ сурат гирифтааст. Маҳз тақсмоти Рум ба Руми Шарқӣ ва Ғарбӣ ба пайдоиши калосоҳои Ғарбӣ ва Шарқӣ сабаб гардиданд. Илова бар ин, анъанаи индугенсия ҷойгоҳи афзалиятноки арзиши дунявиро нисбат ба арзиши динӣ ба маъраза мегузорад.

5. Маҳз арзишҳои дунявӣ омилҳои асосии пирӯзии мусалмонон бар бутпарастон гардидаанд. Ҳақиқати ин фишурда бо назарияи аз ҷиҳати илмӣ собитшуда дар бораи эътирофи дин ҳамчун як падидаи иҷтимоӣ асоснок мегардад. Бо инобат гирифтани манфиатҳои заминии мардум барои ривож ва густариши минбаъдаи дини ислом имкон фароҳам овард. Ҳоҷиёни Мадина, ки барои адои ҳаҷ ба Макка омада буданд, барои пешгирии ҷангҳои доимии байниқабилавӣ ба Муҳаммад ва таълимоти ӯ ниёз доштанд.

6. Паёмбар ҳарчанд аз номи Аллоҳ сухан мегуфт, аммо ӯ нақши арзишҳои дунявиро дар пирӯзии дини ислом хеле хуб медонист. Зимни бастании сулҳи Ҳудайбия ӯ ҳатто арзишҳои диниро ба хотири арзиши дунявӣ қурбон кард. Вақте намояндаи мушрикони Макка Суҳайл зимни бастании сулҳ талаб мекунад, ки сифатҳои «Раҳмону раҳим» - ро аз «Бисми-

вожаи «расул» - ро аз ибораи «Расуллulloх» ҳазф намояд, вай бидуни дудилагӣ ба он розӣ мешавад. Зеро Муҳаммад ба ин сулҳ арзиши баланд қоил буд. Вай метавонист онро барои боз ҳам мустаҳкамтар намудани мавқеи мусулмонон истифода барад. Дар бораи дарки нақши омили дунявӣ аз чониби Муҳаммад зикри чунин ривояте кофист, ки дар як набард ӯ боре гуфта буд: «О, Аллоҳ, агар ин лашкар мағлуб шавад, дигар ту ро касе парастӣш наменамояд».

7. Фавти паёмбар ва масъалаи интихоби вориси раҳбари ҷамоаи мусалмонон нақши омили дунявиро дар ҳаёти динии асҳоби Муҳаммад хеле равшан нишон дод. Якчанд гурӯҳ барои ишғоли ин вазифа талош карданд. Мадиниён боварӣ доштанд, ки азбаски Муҳаммадро дар лаҳзаҳои душвор пуштибонӣ кардаанд, онҳо ҳақи ишғоли тахтро доранд, хешовандони Муҳаммад низ бо истинод ба робитаҳои хешутаборӣ барои ин мансаб умед мебастанд, аммо қурайшиҳо, ки худро қабилаи асосӣ ва калонтарини Макка медонистанд, онҳо низ мансаби раҳбарии ҷамоаро даъво мекарданд. Ҳамин тариқ, ҳангоми интихоби раҳбари нави ҷамоа на омили динӣ, балки омили дунявӣ нақши асосиро бозидааст. Маҳз омили дунявӣ омили асосии тақсими ислом ба равияҳои ба ҳам зидди шиа ва суннӣ гардид.

8. Сарват ҳамеша дар ҳаёти инсоният мавқеи муҳим дошт. Он мақоми иҷтимоии шахсро муайян мекунад. Ҳамчун арзиши муҳим ва зарурии дунявӣ дар пирузӣ ва густариши ислом низ нақши муҳим бозидааст. Ҳатто паёмбар барои ҷалби мардум ба дин аз ин омил истифода кардааст. Пас аз ҷанг дар Тоиф ба Абусуфён ва писаронаш ба ин далел сарвати зиёде медиҳад, ки имонашон заиф аст ва имони онҳо ба таҳким ниёз дорад. Барои ҳавасманди барои ба даст овардани сарват ятҳои 15-22 аз сураи «Фатҳ» низ гувоҳӣ медиҳанд.

9. Қафомонии ҳаматарафаи ҷомеаи араб тарғиби ғарбикунонии ҷомеа ҳамчун роҳи начот аз ақибмонӣ ба миён овард. Бархе аз мутафаккирони араб ба сабаби қафомонии ҷомеаи худ онро ба андозае

бад медадагӣ шуданд, ки аз мансубияти худ ба ин ҷомеа пурра даст
кашида буданд. Онҳо гарбикунони ҷомеа роҷи дурусти раҳой аз
чаҳолат медонистанд. Ҳамин тариқ, кӯшиши гарбисозии ҷомеа дар
фаъолияти илмӣ-сиёсии онҳо худ маъноӣ дунявукунони ҷомеа ифода
мекард.

10. Кӯшишу талоши гирифтани таҳсилоти аврупоӣ худ кӯшишу
талош баҳри дунявӣ кардани ҷомеа ва эътирофи мавқеи афзалиятноки
арзишҳои дунявӣ ҳисобида мешавад. Шиносоӣ бо фарҳанги нави Европа
табақаҳои тараққипарвари ҷаҳони исломро ором нагузошт. Онҳо
кафомонии худро дар ҳамаи соҳаҳои ҳаёт равшан меиданд. Роҷи ягонаи
дурусти баромадан аз ин вазъиятро онҳо дар гирифтани таҳсилоти
аврупоӣ меиданд. Раванди мазкур дар нимаи дуюми асри XIX қариб дар
тамоми кишварҳои мусалмонӣ мушоҳида мешуд. Ҷои шубҳае нест, ки
гирифтани маълумоти аврупоӣ худ гирифтани рушд бахшидани
иттилооти илмӣ дорой хусусияти дунявиро ифода менамояд.

11. Модернсозии таълимоти динӣ моҳиятан худ дунявисозӣ аст, яъне
мутобиқ кардани таълимоти динӣ ба воқеиятҳои нави иҷтимоӣ
фарҳангӣ ва сиёсии инсон мебошад. Эҳсоси кафомондагӣ ва номутобиқии
таълимоти динии қадим донишмандони динро водор намуд, ки мазмуни
онҳоро бо назардошти манфиатҳои дунявии инсон аз нав дида бароянд.
Ҳарчанд ин раванд кӯшиши наҷоти таълимоти қадим аз нобудшавӣ аст,
аммо дар ҳар сурат вай маъноӣ хоҳиш ёфтани қудсияти таълимоти динӣ
ва бо фарогирии тамоми қишрҳои аҳоли, аз ҷумла зиндагии ҳатто
рӯҳониён тавсеа ёфтани аҳамияти омили дунявиро дар назар дорад.

Ҳамин тариқ, афзудани нақш ва ҷойгоҳи арзишҳои дунявӣ дар ҳаёти
инсон барои паст гардонидани шиддати таассубу хурофот ва равандҳои
ифротгароӣ дар ҷомеа ба омили муҳим табдил меёбад. Дар баробари
муборизаҳои иттилоотӣ ҳамзамон баланд бардоштани нақши арзишҳои
дунявӣ дар ҷомеа имкон медиҳад, ки дар зехни мардуми мусулмон
муносибати нав ба зиндагӣ ташаккул дода шавад.

Асоси методологӣ ва назариявии таҳқиқотро истифодаи васеи методҳои таърихӣ ва диалектикӣ ташкил медиҳанд. Махсули таҳқиқотҳои диншиносони шуравӣ, пасошуравӣ, ватанӣ ва хориҷӣ, файласуфон, ҷомеашиносон, этнографҳо, фарҳангшиносон, санъатшиносон, адабиётшиносон оид ба масъалаҳои дин, ки дар китобҳо, монографияҳо, мақолаҳои илмӣ, нашрияҳои даврӣ пешниҳод гардидаанд, ба сифати манбаи муҳими назариявии таҳлили мавзуи мазкур хидмат намудаанд.

Саҳми шахсии ҷӯяндаи унвони илмӣ. Муайян намудани навгонҳои илмӣ, нуқтаҳои илмии барои дифоъ пешниҳодшаванда, дарёфти ҳадафи дунявӣ дар мубориза барои поягузори дини ислом, муайян намудани ҷойгоҳи арзишҳои дунявиро дар сарчашмаҳои исломӣ ва фаъолияти амалии бунёдгузори дин ба саҳми шахсии ҷӯяндаи унвони илмӣ дохил намудан мумкин аст.

Мундариҷаи диссертатсия дар мақолаҳои зерини муаллиф, ки дар маҷаллаҳои аз тарафи ҚОА дар назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тақризшаванда ба ҷоп расидаанд, инъикос ёфтаанд:

[1-М] Абдулҳаев К.А. Худтакмилдихӣ ҳамчун масъалаи ахлоқӣ [Матн] / К.А.Абдулҳаев // Авҷи Зухал - 2011. - № 2. – С. 64-68.

[2-М] Абдулҳаев К.А. Масъалаи дунявият дар ислом [Матн] / К.А.Абдулҳаев // Ахбори АИ ҶТ, силсилаи фалсафа ва ҳуқуқ - 2013. - № 1-2 – С.77-82.

[3-М] Абдулҳаев К.А. Асосҳои интеллектуалии дунявият дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон [Матн] / К.А.Абдулҳаев // Авҷи Зухал. - 2013. - № 2. – С. 58-64.

[4-М] Абдулҳаев К.А. Таҳаввули мундариҷаи мафҳуми дунявият [Матн] / К.А.Абдулҳаев // Авҷи Зухал. - 2014. - № 3. – С. 75-81.

[5-М] Абдулҳаев К.А. Зарурат ва мушкилоти таълими динӣ дар Тоҷикистон [Матн] / К. А. Абдулҳаев // Ахбори АИ ҶТ, шӯъбаи илмҳои ҷомеашиносӣ, - 2014. - №3. –С.59-66.

- [6-М] Абдулхаев К.А. Қойгоҳи дин дар ҷомеаи мутамаддин[Матн] / К.А.Абдулхаев // Ахбори АИ ҚТ, шуъбаи илмҳои ҷамъиятшиносӣ. – 2016. - №4. – С.40-49.
- [7-М] Абдулхаев К.А. Қурбон гардидани арзишҳои миллий ва динӣ дар раванди низоъҳои сиёсӣ-идеологӣи ҷаҳони ислом [Матн] / К.А.Абдулхаев // Авҷи Зухал. - 2016. - № 1. – С. 71-77.
- [8-М] Абдулхаев К.А. Шабоҳати маонӣ дар Авасто ва Қуръон[Матн] / К.А.Абдулхаев // Ахбори АИ ҚТ, шуъбаи илмҳои ҷамъиятшиносӣ. – 2017. - № 3. – С.49-58.
- [9-М] Абдулхаев К.А. Проблем аи носиху мансӯх дар ислом [Матн] / К.А.Абдулхаев // Авҷи Зухал. - 2018. - № 1. – С. 108-114.
- [10-М] Абдулхаев К.А. Роҳи ҳалли масъалаи носиху мансӯх дар ислом[Матн] / К.А.Абдулхаев // Ахбори АИ ҚТ, шуъбаи илмҳои ҷамъиятшиносӣ. – 2019. - №1. – С.50-57.
- [11-М] Абдулхаев К.А. Озодандешӣ ва дин[Матн] / К.А. Абдулхаев // Ахбори Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А.Баҳоваддинови АМИТ. – 2019. - №3. – С.116-119.
- [12-М] Абдухалилзода К.А. Ҷанбаҳои дунявӣ дар таълимоти М. Падуюнӣ[Матн] / К.А.Абдухалилзода // Ахбори АИ ҚТ, шуъбаи илмҳои ҷамъиятшиносӣ. - 2021. - №4. – С.7-12.
- [13-М] Абдухалилзода К.А. Хусусиятҳои зиддиинсонии андешаҳои динии ифротӣ[Матн] / К.А.Абдухалилзода // Паёми донишгоҳи Миллии Тоҷикистон. - 2021. - №7. – С. 122-128.
- [14-М] Абдухалилзода К.А. Ҷанбаҳои таҳаммулпазирӣ дар дини ислом [Матн] / К.А.Абдухалилзода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – 2022. - №12. – С. 169-175.
- [15-М] Абдухалилзода К.А. Таносуби арзишҳои дунявӣ ва динӣ[Матн] / К. А. Абдухалилзода // Ахбори АИ ҚТ, шуъбаи илмҳои ҷамъиятшиносӣ. – 2022. - №3. – С.71-75.

- [16-М] Абдухалилзода К.А. Чуднопазирии дунявият ва ислом [Матн] / К.А. Абдухалилзода // Ахбори АИ ҶТ, шӯъбаи илмҳои ҷамъиятшиносӣ. – 2022. - № 4. - С. 7-13.
- [17-М] Абдухалилзода К.А. Ҳамзистии фарҳанги дунявӣ ва динӣ дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон [Матн] / К.А. Абдухалилзода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. 2023. - № 11, қисми 2. С. 93-101.
- [18-М] Абдухалилзода К.А. Тағйирёбии мундариҷаи мафҳумҳои “дин” ва “диндор” дар зери таъсири равандҳои дунявӣ [Матн] / К.А. Абдухалилзода // Идоракунии давлатӣ. Маҷаллаи илмӣ оид ба сиёсати Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2023. - №4/3 (65). С. 335-345.
- [19-М] Абдухалилзода К.А. Фарбгарӣ ҳамчун зухури дунявигарӣ (дар мисоли олами араб) [Матн] / К.А. Абдухалилзода // Паёми Донишгоҳи Хоруғ. – 2024. №1. (29). – С. 57-64.

Номи мавзӯ, сохтор ва таркиби диссертатсия бо шиносномаи ихтисоси 09.00.14 – Фалсафаи дин ва диншиносӣ мувофиқ мебошад.

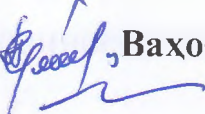
Дар маҷмӯъ, диссертатсияи Абдухалилзода К.А. дар мавзӯи «Ислом ва арзишҳои дунявӣ», ҷиҳати дарёфти дараҷаи илмӣ доктори илмҳои фалсафӣ аз рӯи ихтисоси 09.00.14- Диншиносӣ ва фалсафаи дин пурра мувофиқат менамояд. Диссертатсияи мазкур аз рӯи сохтори худ ба талаботи муқаррарнамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ мебошад.

Диссертатсияи Абдухалилзода Кароматулло Абдухалил дар мавзӯи «Ислом ва арзишҳои дунявӣ», ҷиҳати дарёфти дараҷаи илмӣ доктори илмҳои фалсафӣ аз рӯи ихтисоси 09.00.14 Диншиносӣ ва фалсафаи дин қорӣ мустақилона ва анҷомёфта буда, барои ҳимоя ба Шурои диссертатсионии 6D.КOA-029 тавсия карда мешавад.

Хулоса дар ҷаласаи Маркази исломшиносӣ дар назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул шудааст. Дар ҷаласа 13 нафар, аз ҷумла чор доктори илм иштирок доштанд. Натиҷаҳои овоздиҳӣ: «тарafdор» -13.

“зид”-нест ва “бетараф” -нест. Суратчаласи №2 аз “ 12 ” феввали соли 2024.

Муовини директори Маркази исломшиносӣ
дар назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

 Ваҳобзода А.

Имзои Ваҳобзода А.-ро тасдиқ менамоям:

Мудири бахши кадрҳо, ҳуқуқ ва
корҳои махсуси Маркази исломшиносӣ
дар назди Президенти
Ҷумҳурии Тоҷикистон

Анҷуманова Г.